ሓጺር ታሪኽ ሕጋዊ መኸተ

ህዝቢ ኤርትራ ብኣጋጣሚ

ዝኽሪ 30 ዓመት ረፈረንዱም ኤርትራ

VII

ሰለሙን በርሀ

እዚ ጽሑፍ'ዚ ብኣጋጣሚ ዝኽሪ ብኣጋጣሚ ዝኽሪ 30 ዓመት ረፈረንዱም ኤርትራ 30 ዓመት ረፈረንዱም ኤርትራ ከምኡ'ውን ዝኽሪ ብይን ኮምሽን ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን 13 ሚያዝያ 2002ን ዝተዳለወ ኮይኑ፡ ኣብ ዝሓለፈ ክፋል ናይዚ ጽሑፍ'ዚ፡ ትግባረ ብይን ዓንቂጽካ ናብ ሓሸውየ ዲያሎግ ንምምላስ፡ ሚስተር ሎይድ ኣክስዎርዚ ዝተባህለ ካናዳዊ በዓል ስልጣን "ፍሉይ ልኡኽ ሕቡራት ሃገራት" ዝብል ስም ተጠሚቑ፡ ዲፕሎማሲያዊ መገሻታት ክካይድ ከምዝጀመረ፡ መንግስቲ ኤርትራ ግን ከምዘይተዳህለለ፡ ኣብ ሕጋዊ መርገጺኡ ብምጽናዕ ከኣ፡ ምምዛዝ ፍሉይ ልኡኽ ሕጋውነት ከምዘይብሉን ልዕሊ ኮምሽን ዶብ በሪኹ ክቕመጥ ዝኽእል ዳኛ ከምዘየለን ብምግላጽ ኣትሪሩ ከምዝተቓወሞ፡ ሕጋዊ ሞጎተ ኤርትራ ክስገር ዘይክእል ምስ ኮነ ድማ፡ ሕቡራት ሃገራት ንመዝነት ፍሉይ ልኡኽ ከምዝሰረዞ ተመልኪትና። ግሁድ ኣብያ - ዘየዋጽእ ሜላ ወያነ ብምትብባዕ ምምሕዳር ኣመሪካ፡ ኣብ መስርሕ ዳንነት ይኹን፡ ድሕሪኡ ኣብ ዝቐጸለ ክልተ ዓመታት ውሳነ ኮምሽን ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን፡ ብጸቕጢን ታህዲድን ንምጽላው ዘካየዶ ፈተነ ኣይተዓወተን።

ብምኽሪ ጎይቶቱ፡ ነቲ ጉዳይ ካብ ሕጋዊ ሓዲድ ብምውጻእ፡ ናብ መጻወድያ ዘተ ንምምላሱ ዝገበሮ ሃቐነ እውን ኣይሰርሐን። እዚ መገዲ'ዚ ከምዘየዋጽእ ድሕሪ ምግምጋም ድማ፡ ኣብ መወዳእታ 2004 ሜላኡ ክቐይር ተገደደ። በዚ መሰረት፡ ወያነ ብ25 ሕዳር 2004 ስማዊ ፖርላማኡ ኣኪቡ፡ 5 ነጥቢታት ዝሓዘ፡ "ናይ ሰላም እማመ" ብምእዋጅ፡ ንውሳነ ኮምሽን ዶብ ብመትከል ከምእተቐበሎ፡ በዚ መሰረት፡ ኣቋሪጽዎ ዝነበረ ክፍሊት ናይ ኮምሽን ዶብ ክኸፍልን ፊልድ ላይዘን ኦፊሰር ክምዝዝን ምኳኑ ብምግላጽ ሓድሽ ናይ ምድንጋር ጸወታ ጀመረ። ብ7 ታሕሳስ 2004 ከኣ፡ ሕቡራት ሃገራት ንሓድሽ እማመ ሰላም ስርዓት ወያነ ብሓጎስ ከምእተቐበሎ ኣፍለጠ። ብ21 ታሕሳስ 2004 ከኣ፡ ኢትዮጵያ ውሳነ ኮምሽን ዶብ ብመትከል ተቐቢላ ንትግባረኡ ድልውነታ ካብ ኣረጋገጸት፡ እቲ ኮምሽን ተልእኾኡ ክፍጽም ዕድል ተኸፊቱሉ ስለዘሎ፡ ምስ ክልቲኦም ወገናት እናተሓባበረ ዕማሙ ክፍጽም ትእዛዝ ሃበ። በዚ መሰረት፡ ኮምሽን ዶብ፡ ተነክዩ ዝነበረ ሰሎሙን በርሀ (7ይ ክፋል) ዓቕሚ ሰብ ኣብያተ ጽሕፈቱ ዳግም ብምምላእ ስርሑ ከነጣጥፍ ተበገሰ። ምስቶም ዶባት ከመልክቱ ብው.ሕ.ሃ. ዝተሓርዩ ናይ ህንጻ ተኹናተርቲ ኩባንያታት ውዕል ክፍጽም ይዳሎ ከምዘሎ ብምሕባር ድማ፡ ክልቲኦም ወገናት ብዘይ ዝኾነ ቅድመ ኩነት ኣብ ስርሑ ክተሓባበርዎ ዝሕብር ጽሑፍ ምስናይ ውጥናት ስርሑ ንክልቲኦም መንግስታት (ኤርትራን ኢትዮጵያን) ብ26 ጥሪ 2005 ኣቕረበሎም። እንተኾነ ዕላማ ወያነን ጽላሉ ምምሕዳር ኣመሪካን፡ ነቲ ብይን ከምዝተቐበልካዮ መሲልካ ምድንጋር እምበር፡ ብቕንዕና ትግባረኡ ምርግጋጽ ስለዘይነበረ፡ ዝተፈላለየ ምስምሳት እናምጽኡ፡ ቅድመ ኩነታት እናደርደሩ፡ እቲ ኮምሽን ስርሑ ከይቅጽል ዓንቀጽዎ። በዚ ዘማረረ ኮምሽን ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ነዚ ዳሕረዋይ ዕንቅፋታት ኣመልኪቱ ናብ ባይቶ ጸጥታ ዝጸሓፎ ደብዳበ ከምዚ ይብል፡- "ኢትዮጵያ ሕጂ እውን ምምልካት ዶብ ኣብ ባይታ በቲ ዝወጸ ናይ ግዜ ሰሌዳ መሰረት ክፍጸም ድልውነታ ኣየርኣየትን።

ኣቐዲማ፡ ቅድሚ ትግባረ ዘተ ክካየድ እኳ ትጠልብ እንተነበረት፡ ኮምሽን ዶብ ነቲ መስርሕ ንቕድሚት ንምድፋእ፡ ብ22 ለካቲት 2005 ምስ ክልቲኦም ወገናት ንክራኸብ ዘቕረቦ ጻውዒት ብምንጻግ፣ ኣብ ውሽጢ መቓን መስርሕ ምምልካት ንዘሎ ናይ ዘተ ዕድል እውን ነጺጋቶ እያ። እዚ ዕንቅፋት'ዚ ካብ ክራማት ናይ 2002 ጀሚሮም፡ ካብ ዝተራእዩ ብዙሓት ዕንቅፋታት እቲ ናይ መወዳእታ ኮይኑ፡ በቲ 'ኢትዮጵያ ንውሳነ ምምልካት ዶብ ተቐቢላቶ እያ' ዝብል ግጉይ መረዳእታን መግለጺታትን ተጎልቢቡ ይኸይድ ኣሎ።" ወያነ

ንፖለቲካዊን ዲፕሎማሲያዊን ሃልኪ፡ ነቲ ብይን ከምዝተቐበሎ መሲሉ ይቐረብ እምበር፡ ከምቲ ኮምሽን ዶብ ደጋጊሙ ኣብ ጸብጻባቱ ዘቃልዖ ዝነበረ፡ ብምትብባዕ ኣመሪካ፡ ብቐጻሊ ትግባረኡ ንምዕንቃጽ እዩ ዝሰርሕ ነይሩ። በዚ ድማ ኮምሽን ዶብ ኣብ ለካቲት 2005 ዳግም ኣብያተ ጽሕፈቱ ምሉእ ብምሉእ ክዓጹ ወሰነ። እቲ ኮምሽን ብ24 ለካቲት 2005 ናብ ዋና ጸሓፊ ሕቡራት ሃገራት ኣብ ዘቕረቦ መበል 16 ጸብጻብ ስራሕ፡ ብስምምዕ ኣልጀርስ ዝተሰከሞ ዶባት ክልቲኦን ሃገራት ናይ ምምልካት ዕማም ንምጅማር ንኣስታት 3 ዓመታት ዘካየዶ ልዑል ጻዕሪን ምድላዋትን፡ ጸማ ከይተረኽቦ ምትራፉ ከምዘሕዘኖ ብምግላጽ፡ ብሰንኪ ዕንቅፋታት ኢትዮጵያ ስርሑ ክካይድ ብዘይምኽኣሉ፡ ኣብ ኣስመራ፡ ዓዲግራትን ኣዲስ-ኣበባን ዝርከብ ደስኪሉ ዝጸንሐ ኣብያተ ጽሕፈቱ ክዓጹ ከምእተገደደ ኣፍሊጡ። ሕቡራት ሃገራት ኮነ ኣውሓስቲ ስምምዕ ኣልጀርስ ግዴታኦም ክፍጽሙ ብዘይምኽኣሎም፡ መስርሕ ምምልካት ዶብ ጀሆ ተታሒዙ፡ ማሕበረሰብ ዓለም ንዓመት ኣስታት 200 ሚልዮን ዶላር ወጻኢ ክገብረሉ ዝጸንሐ ተልእኾ ሕቡራት ሃገራት ብዘይ ገለ ፍረ ንፍሽለት ከይቃላዕ ድማ ኣተሓሳሲቡ። ምዕጻው ኣብያተ ጽሕፈት ኮምሽን ዶብ፡ ንድርብ ዕያርን ምስሉይ መትከላትን ናይቲ ኣመሪካ እትምርሖ ማሕበረሰብ ዓለምን ወካሊኡ ሕቡራት ሃገራትን ዘቃልዕ፡ ሓደገኛ ቅድመ ፍጻመ ብምንባሩ ዘቕስን ኣይነበረን።

በዚ ድማ፡ ካልእ ናይ ምድንጋር ሜላ ክህንድስ ግድነት ኮነ። ኣብ ፈለማ 2006 ከኣ፡ "ምቅልጣፍ ምምልካት ዶብ" ዝብል ስም ዝተዋህቦ፡ ብግብሪ ግን ትግባረ ብይን ምንዋሕን ምትሕልላኽን ዝዕላማኡ ተበግሶ ተወሰደ። ነዚ ሓድሽ ጸወታ'ዚ ዝመርሕ ጀነራል ካርልቶን ፉልፎርድ ዝተባህለ ኣመሪካዊ ድማ ተመዘዘ። ዕላማ ናይዚ ብምምሕዳር ኣመሪካ ዝተወስደ ተበግሶ፡ ብስም "ምቅልጣፍ ምምልካት ዶብ" ኣብ ግዜ ትግባረ፡ ኣብ ባይታ ናይ ምጉት ዓንኬል ከፊትካ፡ ንብይን 13 ማዝያ 2002 ብፖለቲካዊ መንጎኛነት ምቕያር እዩ ነይሩ። ትሕዝቶኡን ናይ ኣፈጻጽማ ውጥናቱን፡ ነቲ ኣቐዲሙ ብኮምሽን ዶብ ዝወጸ ዝርዝራት ኣተገባብራ ምምልካት ዶብ ካብ ስሩ ዝቕይር ዘይሕጋዊ ተግባር ብምንባሩ ድማ፡ ብመንግስቲ ኤርትራ ተቐባልነት ኣይረኸበን። ጀነራል ፉልፎርድ ናብ ኣማኻሪ ሕጋዊ ጉዳያት ኤርትራ ኣብ ዝጸሓፎ መልእኽቲ፡ ኣብቲ ዶብ ክሳብ ናይ ሓደ ኪሎሜተር ዝበጽሕ ምትዕርራይ ንምግባር ምእንቲ ክከኣል ኦፕረሽናል ዓቕናት ክለኣኽሉ ምሕታቱ፡ ነቲ ብስም "ምቅልጣፍ ምምልካት" ክፍጸም ዝተሓሰበ ዘይሕጋዊ ተግባር ዘቃልዖ'ዩ ነይሩ።

ነዚ ሓቂ'ዚ ዘራጉድ ካልእ ፍጻመ እውን ምጥቃስ ዝከኣል እዩ። ኣብ ጥሪ 2006 ተሓጋጋዚት ጸሓፊት ጉዳያት ወጻኢ ኣመሪካ ኣብ ጉዳያት ኣፍሪቃ፡ ብዘይ ኣፍልጦ መንግስቲ ኤርትራ ኣብ'ቲ ብወራር ዝተንብጠ ልኡላዊ መሬት ኤርትራ ባድመ፡ ብሰበስልጣን ኢትዮጵያ ተሰንያ በጺሓ ነይራ። ንሳ ኣብዚ ዘይሕጋዊ ዑደታ፡ መጻኢ ዕድል “ባድመ” ዝውስን “ረፈረንደም” ክካየድ ሓሳብ ምቕራባ፡ ታሪኽ ሰኒዱዎ ዝርከብ ግዝኣተ ሕጊ ከዕኑ ዝሃቀነ ተወሳኺ ዘይሕጋዊ ተግባር ምምሕዳር ኣመሪካ እዩ። ልምሰት ሕቡራት ሃገራት ኣብ ወርሓት ሰነን ታሕሳስን ናይ 2000 ዓ.ም. ዶባዊ ምስሕላብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ንምዕራፍ ኣብ ከተማ ኣልጀርስ ዝተፈረሙ ክልተ ስምምዓት (ኣፈናዊን ኣጠቓላልን)፡ ንኣከራኻርነት ነቓዕ ዘይገደፉ፡ ኣዝዮም ንጹራት ሰነዳት እዮም። ሕቡራት ሃገራት ከኣ ትግባረኦም ከስገድድ፡ ንማሕበረሰብ ዓለም ወኪሉ ብኽታሙ ሓላፍነት ዝወሰደ ዝለዓለ ኣካል እዩ። በቶም ስምምዓት መሰረት ዝተዋህበ ብይን ኮምሽን ዶብ፡ ናይ መወዳእታን ቀያዲን ባህርይ ዘለዎ ኮይኑ፡ ትግባረኡን ቀያድነቱን ናይ ምውሓስ ሓላፍነትን ግዴታን ከኣ፡ ብቐንዱ ናይ ውድብ ሕቡራት ሃገራት እዩ ነይሩ። ስምምዓት ኣልጀርስ ብዘይካ'ዚ፡ ውሳነ ምቕባል ኣብ ልዕሊ ዝኣበየ ወገን፡ ሕጋዊ ስጉምቲ ክውሰደሉ ከምዝግባእ ብንጹርን ዘየሻሙን ቃላት ዝገልጹ እዮም። እዚ እናኾነ፡ ሕቡራት ሃገራት ሓላፍነቱን ግዴታኡን ኣብ ምፍጻም ብዘርኣዮ ብኩራት፡ ን20 ዓመታት ዝኣክል፡ ስቓይ ህዝብታት ኤርትራን ኢትዮጵያን ዘናውሐ ሰላምን ምርግጋእን ዞባ ቀርኒ ኣፍሪቃ ዝዘርግ ሃዋህው ተፈጢሩ። ኣብ መስከረም 2003፡ ቀዳማይ ሚኒስተር ወያነ፡ ነቲ ናይ መወዳእታን ቀያዲን ክኸውን ኣቐዲሙ ብኽታሙ ዝተሰማምዓሉ ብይን ኮምሽን ዶብ፡ “ዘይሕጋዊ፡ ዘይሓላፍነታዊን ዘይቅኑዕን” ኢሉ ብምዝላፍ፡ ከምዘይቅበሎ፡ ብወግዓዊ ደብዳበ ንባይቶ ጸጥታ ምሕባሩ ይፍለጥ። እዚ መግለጺ'ዚ ነቲ “ክልቲኦም ወገናት፡ ኮምሽን ዶብ ዝህቦ ብይን ናይ መወዳእታን ቀያዲን ክኸውን ይሰማምዑ፣ ነቲ ብመሰረት ውሳነ ናይቲ ኮምሽን ዝሕንጸጽ ዶብ ድማ ግዝኣታዊ ሓድነትን ልኡላውነትን ሓድሕዶም የኽብሩ” ዝብል ዓንቀጽ 4.15 ናይ ስምምዕ ኣልጀርስ ብቕሉዕ ዝጥሕስ'ዩ ነይሩ።

የግዳስ ባይቶ ጸጥታ፡ ነዚ ብወግዓዊ ደብዳበ ዝተገልጸሉ ርግጸት ሕጊ፡ ጎሲምዎ ኣጽቂጡ። ኣብ ሓምለ 2002፡ ወያነ ንስምምዕ ኣልጀርስን ቻርተር ሕቡራት ሃገራትን ብምጥሓስ፡ ኣብ ልኡላዊ ግዝኣት ኤርትራ ዘይሕጋዊ ሰፈራታት ክድኩን ኣብ ዝተራእየሉ፡ ባይቶ ጸጥታ ብውሳነ ቁጽሪ 1430፡ ኢትዮጵያ ኣብ ውሽጢ 30 መዓልታት ነቲ ሓድሽ ሰፈራታት ከተዕኑዎ ምእዛዙ ይዝከር።

እንተኾነ ስርዓት ወያነ ነቲ ትእዛዝ ነጺጉዎ ከብቅዕ፡ ባይቶ ጸጥታ ዝኾነ ኣራሚ ስጉምቲ ክወስድ ኣይተራእየን። ኢትዮጵያ ብዘይካ'ዚ ንስራሕ ናይቲ ኮምሽን ንምዕንቃፍ፡ ምስቲ ኮምሽን ዘራኽባ ወኪል (ላያዘን ኦፊሰር) ስሒባ፡ ብመሰረት ስምምዕ ኣልጀርስ ንኮምሽን ክትከፍሎ ዝግባእ ክፍሊት ምሃብ ኣብ ዝሓንገደትሉ፡ ባይቶ ጸጥታ ብጩቕ ኣይበለን። ከም ሳዕቤን ናይቲ ብስርዓት ወያነ ዝገጠሞ ዕንቅፋትን ስቕታ ባይቶ ጸጥታን፡ ኮምሽን ዶብ፡ ኣብ መጋቢት 2005 ኣብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ዝነበረ ኣብያተ ጽሕፈቱ ክዓጹ ከምእተገደደ ንባይቶ ጸጥታ ብወግዒ ኣብ ዝሓበረሉ፡ ባይቶ ጸጥታ ብመሰረት ስምምዕ ኣልጀርስ፡ እቲ ኮምሽን ብውድብ ሕቡራት ሃገራት ዝተመስረተን ኣብ ትሕቲ ጽላሉ ዝነጥፍ ኣካል ክንሱን፡ ስርሑ ዝቕጽለሉ ሃዋህው ንምፍጣር ዝኾነ ስጉምቲ ኣይወሰደን። ባይቶ ጸጥታ፡ ስምምዕ ኣልጀርስ ካብ ዘሰከሞ ሓላፍነት በኹሩ ከብቅዕ፡ ብኣንጻሩ፡ ምምሕዳር ኣመሪካ ንሕጋዊ ስራሕ ኮምሽን ብምጉሳይ፡ “ፍሉይ ልኡኽ'ዶ...ኣራኻቢ ጉጅለ” እናበለ ሕጋውነት ዘይብሎም ኣካላት ንምምዛዝ ኣብ ዘካይዶ ዝነበረ ዘይሕጋዊ ስራሕ እውን መጋበርያ ኮይኑ ኣገልጊሉ እዩ።

ንሕጋዊ መስርሕ ኣወንዚፍካ ነቲ ጉዳይ ናብ ዘተ ንምምላስ ዝተገብረ ድፍኢት፡ ከምኡ'ውን ብስም ምቅልጣፍ ምምልካት ዶብ፡ ሓላፍነት ኮምሽን ዶብ ንምምንዛዕ ዝተኻየደ ሃቕነታት እውን ባይቶ ጸጥታ ክድግፎ ተራእየ። ጃንዳ ወያነ፡ ስምምዕ ብቕሉዕ ጥሒሱ ትግባረ ምምልካት ዶብ ከምዝዓንቀፈ እናተፈልጠ፡ ባይቶ ጸጥታ ሕ.ሃ. ኣብ ኩሉ'ቲ ዘካይዶ ዝነበረ ኣኼባታትን ዘውጽኦ ዝነበረ መግለጺታትን ነቲ ቀንዲ ዕንቅፋት ዝኾነ ጉዳይ ንጎኒ ኣጸጊዑ፡ ኣብ ጓል መገዲን ትርኪ ምርኪ ጉዳያትን እናሃውተተ፡ ንመኽበር ሕጊን ረጋጽ ሕጊን ብማዕረ ዝወቅስ ውሳነታት እዩ ዘሕልፍ ነይሩ። ሕሉፍ ሓሊፉ ኣብ 2006 ምስ ጉዳይ ዓቃብ ሰላም ዝተኣሳሰረ ጫለዳ ኣርእስቲ ኣልዒሉ፡ ኣብ ልዕሊ'ታ ንኽብረት ስምምዓትን ግዝኣተ ሕጊን ዝሞጎተት ኤርትራ ናይ እገዳ ውሳነ ንምሕላፍ ተደናዲኑ ምንባሩ ታሪኽ መዝጊብዎ ዘሎ ሓቂ እዩ። ኮምሽን ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን እምበኣር፡ እቲ ጽላሉ ዝኾነ ባይቶ ጸጥታ ስለዝጠለሞ፡ ኣብ ትሕቲ ኣዝዩ ኣጸጋሚ ኩነታት እዩ ስርሑ ፈጺሙ። ምስ ኩሉ'ቲ ካብ ሕጋዊ መገዲ ክእለ ዝተገብረሉ ጸቕጢን ልምሰት ባይቶ ጸጥታን ግን፡ እቲ ኮምሽን ኣብ ሕዳር 2007 ሕንጻጻት ናይቲ ዶብ ብመራኽቢ ነጥብታት እንተላይ ኣዕኑድ ዝትከለሉ ደቂቕ ዝርዝራቱ ኣብ ካርታታት ኣስፊሩ፡ ንጉዳይ ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ሓንሳብን ንሓዋሩን ሕጋዊ መኽተምታ ገይሩሉ፡ ስርሑ ብዓወት

ዛዚሙ። ክቐትሉኻ ክብሉ ይቐልቱኻ ከምዝበሃል፡ ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን፡ ከም ውጽኢት ናይዚ ዝተጠቕሰን ካልእን ማእለያ ዘይብሉ ዕንቅፋታትን፡ ነቲ ዕንቅፋታት ንምስጋር ብኮምሽን ዝተኻየደ ጻዕርን ምብልሓትን፡ ኣብ መወዳእታ፡ ኣብ ዝኾነ ኩርናዕ ዓለምና ካብ ዝርከብ ዶባት፡ እቲ ኣዝዩ ዝነጸረ፡ ደቂቕ ዝርዝራትን መወከሲ ሕጋዊ ሰነዳትን ዘለዎ ዶብ ክኸውን በቒዑ። ታሪኽ ብተደጋጋሚ ከምዘረጋገጾ፡ ሓቂ ብዓሎቕ ተቐቢሩ ክተርፍ ዝኽእል ኣይኮነን። ህዝቢ ኤርትራ ማህደር መኸተኡ ካብ ዝመሃሮ ተሞኩሮ ሓደን ዝዓበየን፡ ይሕጸር ይንዋሕ፡ ይጥዓም ይምረር፡ ኣብ መደምደምታ ሓቂ ከምዝዕወት እዩ።